

Měřínský, Zdeněk

Podíl archeologického bádání na poznání středověkých dějin Moravy a Slezska

Archaeologia historica. 1992, vol. 17, iss. [1], pp. 13-19

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/139976>

Access Date: 10. 11. 2024

Version: 20241110

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Podíl archeologického bádání na poznání středověkých dějin Moravy a Slezska

ZDENĚK MĚŘÍNSKÝ

Nezastupitelné místo ve výkladu dějin Moravy a Slezska má archeologie, a to zejména při sledování některých starších úseků dějinného vývoje, kde postrádáme větší množství písemných pramenů, při studiu ekonomických a sociálních procesů, vývoje osídlení i různých speciálních otázek spojených například se stavebně historickým vývojem jednotlivých objektů, kulturou a během každodenního života apod. Markantně tento podíl vynikne, přehlédneme-li například nově vydaný první svazek Dějin Moravy (Válka 1991) a množství archeologických studií uvedených zde v přehledu literatury. To se týká nejen starších období, pravěku až doby velkomoravské, kde sehraává archeologie dominantní úlohu, ale i periody přemyslovské a lucemburské, kde si moderní výklad některých úseků historického vývoje (např. 11.—12. stol., 13. stol.) a probíhajících dějinných procesů nelze již bez přispění výsledků archeologického bádání a jejich zobecnění představit.

Jedině archeologické prameny a jejich interpretace i vyhodnocení mohou přinést nové poznatky o období 10.—12. století, kdy ještě postrádáme dostatek pramenů písemných, o organizaci společnosti v tomto období, hospodářské situaci, duchovní kultuře a vývojových trendech včetně sociální struktury. Dosud však postrádáme celkové zpracování včetně přípravy určitých širších výzkumných projektů a zhodnocení dílčích, zejména starších výzkumů. Týká se to zejména zpracování období temného 10. století, kde postrádáme až na nepatrné výjimky písemné prameny a celý výklad složitého vývoje od střední k mladší době hradištní mohou napomoci osvětlit pouze prameny archeologické (srov. Měřínský 1986a). Postihují pokračující, i když slabnoucí osídlení a jeho kontinuitu přes 10. do 11. století a na Moravě nelze hovořit o nějakém vylidnění či totálním zpustošení země. Až na výjimky nemáme také z Moravy nálezy staromaďarské proveniencie. Zůstává ovšem otázkou, do jaké míry se zachovala politická organizace země, zejména v kontaktové zóně s Maďary na jižní a jihovýchodní Moravě. Písemné prameny však přežívání státní a církevní organizace naznačují, i když stará velkomoravská centra se během 1. poloviny 10. století vylidňují a těžiště dalšího vývoje se přesunuje na střední Moravu do prostoru Hornomoravského úvalu, jak dokládají i nejnovější výzkumy v Olomouci i Přerově, a na jihozápadní Moravu. Samostatným vývojem procházelo v tomto období těšínské a opavské Slezsko. Od 2. poloviny 10. století dochází k určité rekonstrukci sídlištní sítě, postihujeme i náznaky vzniku nových opevněných sídlišť a markantněji se projevují změny ve hmotné kultuře. Patrně i v této době si však Morava udržuje samostatné postavení na rozhraní nově vznikajících státních útvarů českého, polského, uherského a Východní marky.

Okolo roku 1000 se země dostává do sféry vlivu Boleslava Chrabrého, což také naznačují archeologické prameny, a nejpravděpodobněji v letech 1019—1020 dochází k připojení země k pražskému knížectví, což znamená novou etapu v dějinách Moravy i vývoji jejího osídlení (Krzemieńska 1980).

Celá perioda moravských dějin 11.—12. století a problematika jednotlivých úředních knížectví vyžaduje nové důkladné historické zpracování, postižené zejména v některých dílčích studiích B. Krzemieńské (1977; 1979; 1980; 1985; 1986, 61—156; 1987; 1987a) i u dalších badatelů. Také zde bude nutno výklad určitých procesů, zejména společenských a hospodářských, ale i vývoje osídlení a jeho struktury (Měřinský 1991), řešit především na základě analýzy a výkladu pramenů archeologických. Naznačují to některé nové velké výzkumy především Olomouce, Přerova, Znojma (Michna—Pojsl 1988; Staňa 1987; 1987a; 1989; Procházka 1990; Plaček—Procházka 1986; srov. Měřinský 1986b, 28—29; 1989, 27—31), venkovských sídlišť Zábřacany, Mstěnice, Mohelnice i některých větších prozkoumaných pohřebišť, sakrálních staveb a výrobních objektů (srov. Měřinský 1980a; 1983, 45—48; 1986b, 26—27, 31—32; 1991a, 226—227; Nekuda 1991). Problematika však byla dosud shrnuta pouze dílčím způsobem. Na základě systematických výzkumů vesnických sídlišť 11.—12. století byly získány určité poznatky o jejich struktuře a příslušenství, obytných i hospodářských objektech, systému zemědělské výroby i ekologii a přírodním prostředí (Nekuda 1973; 1978; 1981, 131—135; 1982, 36—38, 43—46, 55—61; 1985a, 33—35; 1986; 1989, 168—171, 174—181, 191—198; Snášil 1975; 1976; Goš 1984; Měřinský 1987). Větší pozornost by bylo nutno soustředit na zpracování sídlištní struktury jednotlivých regionů a její celkové zpracování, které by ukázalo vývoj osídlení, jeho dynamiku vrcholící v postupu vnitřní kolonizace od 12. věku a kolonizaci 13.—14. století a změny struktury osídlení, závislé na sociálních a ekonomických procesech 13. století (přehledy srov. Měřinský 1982; 1987; 1991).

Podobně jsou prozatím pouze dílčím způsobem vyhodnoceny výzkumy forifikací 11.—12. století a nezbytné by byly nové, moderně pojaté výzkumy těchto úvarů. Jsou důležité zejména pro sledování organizace knížecí správy (srov. Měřinský 1981, 148—166; 1986a, 37—63, 65—70; Plaček—Procházka 1986). Kromě Olomouce (Michna—Pojsl 1988; Michna 1982; 1982b; Hlobil—Michna—Togner 1984, 9—40; Bláha 1984; Dohnal 1985; srov. Měřinský 1986a, 47—49) a v menší míře Přerova (Staňa 1987; 1987a; 1989; Procházka 1990) a Znojma (Novotný 1977; Klíma 1991; 1991a; Měřinský 1981, 153—154; 1989, 27—28) jsou opět naše poznatky o centrech údelů a hradeckých obvodů velmi kusé.

Archeologie přispívá i k poznání sakrální architektury a dílčím způsobem i organizace církevní (Měřinský 1985, 375—378; 1986b, 31—32). Pro poznání sociální struktury, ale i zdravotního stavu populace a demografie raného středověku jsou velmi důležité výzkumy tzv. mladohradištních pohřebišť a kostelních hřbitovů. Kromě několika víceméně kompletně prozkoumaných pohřebišť (např. Geisler 1986) však máme k dispozici pouze jejich náhodně objevené části či staré nálezy a chybí nám nové, moderní zpracování této problematiky (srov. Měřinský 1980a; 1991a, 226—227). Pohřebišť také kromě některých dílčích nálezů umělecko-historického charakteru poskytují nejvíce informací o duchovní kultuře společnosti, zejména pak přežívání starých předkřesťanských věrských tradic, upevňování křesťanství a vztahů Moravy k okolním oblastem Uher, Východní marky a Slezska, které však jsou postižitelné i u dalších hmotných památek ze sídlišť (Měřinský 1991a).

Podobně jako p o 11.—12. století, doplnily poznatky z archeologických výzkumů významně naše vědomosti o době 13. století, kdy je dokončen vývoj započatý již v předchozím věku, vedoucí k vytvoření stabilizované a hospodářsky vyspělé monarchie vrcholného feudalismu, a tento určitý vrchol vývoje poznamenal určujícím způsobem i hospodářské a sociální procesy v následujících stoletích (srov. Měřinský 1989). Velký přínos představuje archeolo-

gický průzkum pro studium vývoje osídlení, které stojí v popředí zájmu komplexního výzkumu řady vědních disciplín. Největší pozornost byla věnována jihozápadní Moravě, různým mikroregionům jižní Moravy, dále je zpracováno Uherskohradištsko, Drahanská vrchovina, Ždánický les, Brněnsko, část Boskovické brázdy i další mikroregiony. Na základě těchto výzkumů je již možno stanovit celkový obraz postupu osídlení Moravy od 11. až 12. do 13. a 14. století, zejména postup vnitřní kolonizace ze starého sídelního území, rozsah zalesnění, komunikačních tras a jejich vlivu na osídlení (příklady srov. Měřínský 1982; 1987; 1989, 23—26; 1991).

Celý postup osídlení ze starého do mladého sídelního území lze pak velmi podrobně dokumentovat na příkladě Českomoravské vrchoviny, konkrétně Jihlavska, Třebíčska a Moravskobudějovicka (Měřínský 1986; 1988; 1989, 23—26; 1989a). Zde získané poznatky lze pak zobecnit i pro další oblasti a průběh celé kolonizační činnosti. Určitá specifika byla postižena při studiu struktury osídlení a jejich změn na některých klášterních dominích (např. Oslavany, Žďár n. Sáz.) a statcích olomouckého biskupství (srov. s lit. Měřínský 1982, 121—126; 1985, 381—383).

Řadu dokladů o těchto procesech probíhajících ve 13. století přinášejí výzkumy zaniklých středověkých vesnic, kde se podařilo dokumentovat na některých lokalitách ukončení vývoje v podstatě ještě mladohradištního charakteru, a na dalších lokalitách jejich přeměnu ve vesnici vrcholného středověku (Měřínský 1989, 26—27) či členění jejího území, systému zemědělské výroby, pěstovaných druhů rostlin a zvířat, nářadí i prvků sociální diference a duchovního života (srov. např. Belcredi 1987; Černý 1979; Frolec 1987; 1988; Nekuda 1975; 1976; 1982, 38—61; 1984; 1985; 1987; 1988; 1988—1989; 1989).

Podobně jako pro vesnická sídliště doplňují archeologické výzkumy naše znalosti o procesu urbanizace — vzniku měst. Ve 13. století dochází k dotváření významných lokalit u starých knížecích hradů v plně institucionální města (ze zkoumaných Olomouc, Znojmo, Přerov, dále Brno) i k novým lokacím (Jihlava, Uherské Hradiště). Podobně je tomu i s trhovými osadami a městečky (Měřínský 1989, 27—31). Cenné jsou zejména poznatky o nejstarší zástavbě a provizoriích z doby lokace, rozvržení městišť, problematika zemnic v městském prostředí, proces přeměny provizorií ve stabilní zástavbu a její přetvoření v zástavbu kamennou, budování sakrálních objektů, městských opevnění, sledování dokladů řemeslné výroby atd. (srov. např. M. chna 1987; 1988; 1982a; Měřínský 1989, 29—31; 1990, 19—22). Nové poznatky přinesly pro širší historické interpretace zejména výzkumy v Olomouci, Uherském Hradišti, Opavě a v poslední době i v Brně a Jihlavě, z trhovčích osad pak Žďár nad Sázavou, Staré Město-Veligrad u Uherského Hradiště, Rýmařov i další lokality (Michna 1972a; Procházka—Snášil 1984; Šikulová 1977; Král 1956; 1961; 1964; 1971; Novotný 1982; Procházka 1985; 1988; 1989; Richter 1974; 1975, 252—253; Goš—Novák—Karel 1974; 1977; 1985; Novák—Karel 1977; dále srov. Měřínský 1986b, 28—29; 1989, 27—31; 1990, 19—25; Nekuda 1991, 14—15; tam další lit.).

Další okruh problematiky, při jejímž řešení má archeologický výzkum nezastupitelné místo, představuje studium sídel feudálů — hradů, tvrzí, tzv. hrádků a dosud na Moravě hypoetických tzv. dvorců. Vedle významu těchto výzkumů pro studium stavebního vývoje a architektury těchto objektů je to především jejich význam při studiu vzniku šlechty a jejího formování včetně geneze šlechtiv nižší (Měřínský 1981, 164—180; Plaček—Procházka 1986; Měřínský—Plaček 1988; 1991; 1991a; Kouřil—Měřínský—Plaček 1990; Unger 1987, 1988; Nekuda—Unger 1981; Měřínský 1989, 31—36; 1990, 25—34). Hlouběji do

1. poloviny 13. století je uvažováno o datování pouze několika šlechtických sídel. Počátky opevněných šlechtických sídel spadají do doby kolem poloviny 13. století a bývá uvažováno o jejich souvislosti s povstáním královce Přemysla proti svému otci, králi Václavovi I., v letech 1248—1249. Bude však nutno podrobně sledovat, jestli to byl jen tento impuls nebo celý komplex podmínek hospodářských i sociálních změn 13. věku. Existují však určité příčinné souvislosti mezi rozpadem hradské soustavy během 1. poloviny 13. století, vznikem měst, do nichž se přesunuje politická i hospodářská moc zeměpána, a genezí opevněných šlechtických sídel kolem či před polovinou 13. století (Měřínský 1989, 33). Dosud velmi málo poznatků přinesly archeologické výzkumy na Moravě a ve Slezsku o církevních institucích, jednotlivých sakrálních objektech a středověkých hřbitovech, jejichž výzkumy by umožnily objasňovat problematiku demografie 13.—15. století, zdravotního stavu populace a jejího fyzického vzhledu (Měřínský 1985; 1986b, 31—32; 1989, 36; Nekuda 1991, 16—17).

Existují i další speciální oblasti, kde může přinést archeologický výzkum cenné nové poznatky, umožňující dělat širší historické závěry. Je to například studium vojenství, výzkumy v místech středověkých vojenských stětnutí (srov. např. Měřínský 1980b), či sledování zániku středověkých fortifikací v určitých časových horizontech daných válečnými událostmi (např. husitské války; srov. Měřínský 1980). Je samozřejmé, že pro širší historické poznání je důležitá i řada dalších oblastí archeologického bádání včetně studia samotných hmotných památek.

Literatura

- BELCREDI, L., 1987: Půdorysná a stavební podoba středověkého venkovského domu na střední Moravě, AH 12, 157—169.
- BLÁHA, J., 1984: Časněslovanská osada v Olomouci a počátky řemeslnícko-kupeckého podhradí. Příspěvek k postavení Olomouce v 10. století, AH 9, 133—146.
- ČERNÝ, E., 1979: Zaniklé středověké osady a jejich pluziny, Studie ČSAV, č. 1. Praha.
- DOHNAL, V., 1985: Raněstředověké osídlení a počátky hradu v Olomouci, ČSĪM B 34, 97—113.
- FROLEC, V., 1987: Vesnická stavební kultura mezi středověkem a novověkem, AH 12, 47—83.
- 1988: Kontinuita a diskontinuita vesnické stavební kultury na západní Moravě. In: Rodná země. Sborník k 100. výročí Muzejní a vlastivědné společnosti v Brně a k 60. narozeninám PhDr. Vladimíra Nekudy, GSc., 449—473, Brno.
- GEISLER, M., 1986: Holubice — pohřebiště z mladohradištního období, *Fontes Archaeologiae Moraviae*, Tomus XX. Brno.
- GOŠ, V., 1984: Sídlištní objekty slovanské osady v Mohelnici, ČSĪM B 33, 211—253.
- GOŠ, V.—NOVÁK, J.—KAREL, J., 1974: Zaniklé středověké sídliště v Rýmařově, ČSĪM B 23, 110—120.
- 1977: K počátkům lokace Rýmařova. In: Středověká archeologie a studium počátků měst, 70—76. Praha.
- 1985: Počátky osídlení Rýmařova, PA LXXVI, 184—227.
- HLOBIL, I.—MICHNA, P.—TOGNER, M., 1984: Olomouc. Praha.
- KLÍMA, B. jr., 1991: Archeologický výzkum znojemské rotundy, Památky a příroda 32, 14—21.
- 1991a: Rotunda sv. Kateřiny na znojemském hradě. In: XX. MS 1990. Kulturně historické styky jižní Moravy, 219—224. Brno.
- KOUBIL, P.—MĚŘÍNSKÝ, Z. PLÁČEK, M., 1990: Mährische und schlesische Burgen des 13. Jahrhunderts in mitteleuropäischen Zusammenhängen. In: *Castrum Bene* 1989. Várac a 13. században. Burgen im 13. Jahrhundert, 229—246. Gyöngyös.
- KRÁL, J., 1956: Středověké nálezy v Opavě, ČSĪM B 5, 11—25.
- 1961: Opavské středověké nálezy II, Popská ul. a Vaškovo nám., ČSĪM B 10, 19—30.
- 1964: Středověké nálezy v Ostravě, ČSĪM B 13, 1—8.
- 1971: Několik archeologických poznámek k nejstaršímu vývoji města Opavy, Slezský sborník LXIX, 90—91.

- KRZEMIENSKA, B., 1977: Politický vzestup českého státu za knížete Oldřicha (1012 až 1034), ČsČH XXV, 246–272.
- 1979: Boj knížete Břetislava I. o upevnění českého státu (1039–1041), Rozpravy ČSAV, Řada společenských věd roč. 89, seš. 5. Praha.
- 1980: Wann erfolgte der Anschluss Mährens an den böhmischen Staat?, Historica XIX, 195–243.
- 1985: Moravští Přemyslovci ve znojenské rotundě. Ostrava.
- 1986: Břetislav I. Praha.
- 1987: Die Rotunde in Znojmo und die Stellung Mährens in böhmischen Přemyslidenstaat, Historica XXVII, 5–59.
- 1987a: Olomoučtí Přemyslovci a Rurikovci, ČMatMor CVI, 259–268.
- MĚŘÍNSKÝ, Z., 1980: Morava za husitských válek ve světle archeologických nálezů a výzkumů, AH 5, 31–68.
- 1980a: Slovanská pohřebiště z 2. poloviny 10. až 1. poloviny 13. století na Moravě. (Stav výzkumu a jeho další perspektivy). In: IV. mezinárodní kongres slovanské archeologie, Sofia 15.–22. septembra 1980. Zbornik referátov ČSSR, 94–100. Nitra.
- 1980b: Středověké zbraně z okolí Loděnic, okres Znojmo, AR XXXII, 36–47.
- 1981: Přehled dosavadního stavu výzkumu fortifikací 11. až počátku 16. století na Moravě a ve Slezsku (hradiska a hrady), AH 6, 147–197.
- 1982: Studium dějin osídlení na Moravě a ve Slezsku. (Současný stav a další perspektivy se zvláštním zřetelem k výzkumu zaniklých středověkých vesnic), AH 7, 113–156.
- 1983: K problematice archeologického výzkumu řemeslné výroby 10. až první poloviny 16. století na Moravě a ve Slezsku, AH 8, 41–71.
- 1985: Církevní instituce na Moravě a jejich úloha ve vývoji hospodářství a osídlení od 10. století do předhusitského období, AH 10, 375–393.
- 1986: Doba slovanská. In: Pravěk Třebíčska, 147–171. Brno–Třebíč.
- 1986a: Morava v 10. století ve světle archeologických nálezů, PA LXXVII, 18–80.
- 1986b: Podíl archeologie na výzkumu středověké architektury 11. až 1. poloviny 16. století na Moravě a ve Slezsku, AH 11, 25–38.
- 1987: Problematika vývoje osídlení jižní a jihozápadní Moravy v 10. až 1. polovině 16. století [metody, východiska a dosažené výsledky]. In: XVI. MS 1986. Vývoj obydlí, sídlišť a sídlištní struktury na jižní Moravě, 157–167. Praha.
- 1987a: Příspěvek k možnostem rekonstrukce středověké krajiny, území zaniklých vesnic a typů sídlišť, AH 12, 111–128.
- 1988: Počátky osídlení Brtnicka a nejstarší dějiny obce. In: Dějiny Brtnice a připojených obcí, 13–49. Brno.
- 1989: Století posledních Přemyslovců na Moravě a ve Slezsku ve světle archeologických výzkumů a nálezů, AH 14, 19–42.
- 1989a: Vývoj osídlení Jihlavska do 13. století (Nástin), VSV, Oddíl věd společenských VII, 129–141.
- 1990: Provoz a vybavení domácnosti ve vyšším sociálním prostředí (měšťanstvo a šlechta) na základě pramenů archeologických, AH 15, 19–42.
- 1991: Vývoj osídlení na Moravě a ve Slezsku (současný stav výzkumu), AH 16, 27–36.
- 1991a: Vztahy jižní Moravy k okolním oblastem v hmotné kultuře 10.–13. století. In: XX. MS 1990. Kulturně historické styky jižní Moravy, 225–232. Brno.
- MĚŘÍNSKÝ, Z.—PLAČEK, M., 1988: Nástin vývoje hradní architektury vrcholného středověku na Moravě a ve Slezsku do období husitských válek, AH 13, 217–249.
- 1991: Anfänge der Burgsteinarchitektur in Mähren und Schlesien und ihre mitteleuropäischen Wechselbeziehungen, ČMorMuz, Vědy společenské LXXVI, 85–108.
- 1991a: Vývoj hradní architektury na Moravě a ve Slezsku od husitských válek do 1. třetiny 16. století, AH 16, 215–232.
- MICHNA, P., 1982: K utváření raně středověké Moravy, ČsČH XXX, 716–742.
- 1982a: Ke stavebním dějinám středověkých domů v Olomouci. (Archeologický průzkum dvou městů v Barvířské ulici), Sborník památkové péče v Severomoravském kraji 5, 179–141.
- 1982b: Velkomoravská a přemyslovská Olomouc, VVM XXXIV, 18–26.
- 1987: Zemnice svědectvím velké kolonizace. In: XVI. MS 1986. Vývoj obydlí, sídlišť a sídlištní struktury na jižní Moravě, 187–190. Praha.
- 1988: K poznání zahloubených obydlí doby velké kolonizace. In: Rodná země, 222–284. Brno.
- MICHNA, P.—POJSL, M., 1988: Románský palác na Olomouckém hradě. Archeologie a památková obnova. Brno.

- NEKUDA, V., 1973: Raně středověké typy sídlištních objektů ve Mstěnicích, ČMorMuz, Vědy společenské LVIII, 77—96.
- 1975: Pfaffenschlag. Zaniklá středověká ves u Slavonic. (Příspěvek k dějinám středověké vesnice). Brno.
- 1976: Příspěvek k charakteristice středověké zemědělské usedlosti na Moravě, AH 1, 33—48.
- 1978: K vývoji zemědělských sídlišť 10.—13. století na Moravě, AH 3, 171—182.
- 1981: Dvacet let archeologického výzkumu na lokalitě zaniklé středověké osady Mstěnice 1960—1980, VVM XXXIII, 129—146.
- 1982: Středověká vesnice na Moravě ve světle archeologických výzkumů zaniklých osad, AH 7, 33—66.
- 1984: Vesnický středověký dům na Moravě, AH 9, 21—37.
- 1985: Mstěnice 1. Zaniklá středověká ves. Hrádek—tvrz—dvůr—předsunutá opevnění. Brno.
- 1985a: Zemědělská výroba v období feudalismu na Moravě ve světle archeologických výzkumů, AH 10, 33—46.
- 1986: Obilní jámy v zaniklých Mstěnicích, ČMorMuz, Vědy společenské LXXI, 59—129.
- 1987: Základní otázky historicko-archeologického studia vesnického sídla, domu a dvora, AH 12, 33—46.
- 1988: Archäologische Siedlungsforschung in den tschechischen Ländern. In: Genetische Siedlungsforschung in Mitteleuropa und seinen Nachbarräumen, 701—719. Bonn.
- 1988—1989: Der Beitrag der mittelalterlichen Archäologie zur Siedlungs-, Hof- und Hausforschung. In: Beiträge zur Mittelalterarchäologie in Österreich 4/5, 149—162. Wien.
- 1989: L'étude des villages désertés au moyen age en Moraviae (Tchécoslovaquie), ČMorMuz, Vědy společenské LXXIV, 161—202.
- 1991: Současný stav středověké archeologie na Moravě, AH 16, 9—25.
- NEKUDA, V.—UNGER, J., 1981: Hrádky a tvrze na Moravě. Brno.
- NOVÁK, J.—KAREL, J., 1977: Zpráva o archeologicko-historickém výzkumu počátků města Rýmařova a okolí 1969—1975. Krnov.
- NOVOTNÝ, B., 1977: Archeologické poznatky k raně až pozdně románskému Znojmu. In: Středověká archeologie a studium počátků měst, 62—69. Praha.
- 1982: Funde mittelalterlicher handwerklicher Erzeugnisse aus Iglau (Mähren) von der 2. Hälfte des 13. bis zum Beginn des 15. Jahrhunderts). Wien.
- PLAČEK, M.—PROCHÁZKA, R., 1986: K problematice opevněných sídel přelomu raného a vrcholného feudalismu na Moravě (Teze), AH 11, 159—169.
- PROCHÁZKA, R., 1985: Archeologie k počátkům jihomoravských měst, AH 10, 133—142.
- 1988: Archeologické prameny ke středověkému Brnu. (Z nových výzkumů 1983—1987), AH 13, 83—95.
- 1989: Minoritský klášter v zástavbě středověkého Brna, AH 14, 131—140.
- 1990: Výzkum na Horním náměstí v Přerově v roce 1987 (okr. Přerov), PV 1987, 64—65. Brno.
- PROCHÁZKA, R.—SNÁŠIL, R., 1984: Hlavní rysy lokační zástavby Uherského Hradiště ve 2. polovině 13. století. In: Urbes medií aevi, 43—51. Praha.
- RICHTER, M., 1974: Archeologický výzkum a otázky nejstarší sídlištní topografie Žďáru nad Sázavou. In: Dějiny Žďáru nad Sázavou III, 231—240. Brno.
- 1975: České středověké město ve světle archeologických výzkumů, AR XXVII, 245—258.
- SNÁŠIL, R., 1975: Archeologie a vesnická sídliště 10.—13. století na Moravě, AR XXVII, 305—317.
- 1976: Životní prostředí vesnických sídlišť 10.—15. století v ČSR. (Nástin dosavadních výsledků), AH 1, 139—144.
- STAŇA, Č., 1987: Pokračování výzkumu na Horním náměstí v Přerově (okr. Přerov), PV 1985, 46—47. Brno.
- 1987a: Záchranný výzkum na Horním náměstí v Přerově (okr. Přerov), PV 1984, 38—40. Brno.
- 1989: Dritte Saison der archäologischen Grabung am Horní náměstí (Oberring) in Přerov (Bez. Přerov), PV 1986, 58—62. Brno.
- ŠIKULOVÁ, V., 1977: Nálezy mincí z výzkumu středověké Opavy a Ostravy. In: Středověká archeologie a studium počátků měst, 141—149. Praha.
- UNGER, J., 1987: Zum Stand der Hausberg — (Motten) — Forschung in Südmähren, Beiträge zur Mittelalterarchäologie in Österreich 3, 85—106.

- 1988: Počátky středověkých opevněných sídel typu „motte“ na jihovýchodní Moravě. In: Rodná země, 207—221. Brno.
- VÁLKA, J., 1991: Dějiny Moravy, díl 1. Středověká Morava. Vlastivěda moravská, Země a lid. Nová řada, svazek 5. Brno.

Zusammenfassung

Beitrag der Archäologie zur Erforschung der Geschichte von Mähren und Schlesien im Mittelalter

Mehrere neue, der Geschichte von Mähren gewidmete Arbeiten zeigen überzeugend die unersetzbare Rolle der Archäologie bei der Erörterung mancher Abschnitte der historischen Entwicklung des Landes. Allein von den archäologischen Quellen, von deren Bearbeitung und Interpretierung kann man sich neue Erkenntnisse über den Zeitabschnitt zwischen dem 10. und 12. Jhdt. versprechen, der durch den Mangel an schriftlichen Quellen gekennzeichnet ist, insbesondere was die Organisation der Gesellschaft, ihre wirtschaftliche und soziale Struktur, ihre geistige Kultur und den allgemeinen Entwicklungstrend anbelangt. Die ganze Zeitspanne des 11.—12. Jhdts. in der mährischen Geschichte, sowie die Problematik einzelner Teilfürstentümer, erfordern eine neue, gründliche historische Durcharbeitung, deren Schlüsse in bestimmten Partien von einer Analyse der archäologischen Quellen abhängen werden. Darauf deuten manche neue, großangelegte Grabungen hin, unternommen in den Zentren der Teilfürstentümer und auf anderen Burgen, in den Dorfsiedlungen und auf größeren Begräbnisstätten, ebenso wie in einigen Sakralbauten und Produktionsanlagen.

Die bei den archäologischen Grabungen gewonnenen Erkenntnisse ergänzen in einer nicht weniger bedeutenden Weise unser Wissen über das 13. Jhdt., wo die in der vorangehenden Zeit sich abzeichnende Entwicklung ihren Abschluß findet. Namentlich beim Studium der Besiedlungsgeschichte in ihren einzelnen Phasen leisten die archäologischen Terrainarbeiten große Dienste: man denke nur an all die bei den Grabungen in den Ortswüstungen gemachten Entdeckungen, an die Bedeutung der Stadtkernforschung für die Erkenntnis des Urbanisationsprozesses. Einen weiteren Wissensbereich, der ohne die Zusammenarbeit mit der Archäologie nicht auskommen kann, stellt die Untersuchung der verschiedenen Sitze der Oberschicht dar — ihrer Burgen, Festen und der sgn. Hausberge, abgesehen von jenen frühmittelalterlichen befestigten Herrenhöfen mit einer Kirche, deren hypothetische Existenz in Mähren vorläufig aber archäologisch noch nicht nachgewiesen wurde. Die Ergebnisse der Ausgrabungen in solchen Objekten bedeuten einen wichtigen Beitrag nicht nur zur Geschichte des Bauwesens und der Architektur — sie lassen öfters auch den Fragenkomplex in neuem Licht erscheinen, der mit dem Aufkommen des Adels und mit dessen Formierung im Zusammenhange ist. Man könnte noch andere spezielle Forschungsgebiete nennen, die auf Grund der neuen archäologischen Feststellungen zu geschichtswissenschaftlichen Schlüssen größerer Tragweite gelangen könnten. Das gilt z. B. für das Studium des Heerwesens, für die Untersuchung der mittelalterlichen Kriegsschauplätze, oder für das Problem des Verfalls mittelalterlicher Fortifikationen in bestimmten, durch Kriegereignisse bedingten Zeithorizonten. Es gibt selbstverständlich noch weitere archäologische Arbeitsbereiche — einschließlich des unmittelbaren Studiums des eigentlichen Fundstoffes — die für die tiefgreifende historische Erkenntnis von Belang sind.

